

PSICHIKOS SVEIKATOS SLAUGYTOJŲ IR SERGANČIŲJŲ ŠIZOFRENIJA ARTIMŲJŲ BENDRADARBIAVIMAS: KOKYBINIS TYRIMAS

Augustė Grinkevičiūtė, Agnė Jakavonytė-Akstinienė

Vilniaus kolegijos Sveikatos priežiūros fakulteto Slaugos katedra

Raktažodžiai: slaugytojai, šizofrenija, artimieji, bendradarbiavimas.

Santrauka

Šizofrenija serga daugiau nei 20 milijonų pasaulio gyventojų. Daugelis asmenų, kuriems diagnozuota šizofrenija, gyvena arba palaiko artimus ryšius su savo šeimos nariais, pavyzdžiui, tėvais, broliais, seserimis ar vaikais. Dažnai sergančiuosius prižiūrintys šeimos nariai pakliūva į situacijas, kuriose pasireiškia sergančiojo agresija ir savęs žalojimas. Tyrimo tikslas – išanalizuoti psichikos sveikatos slaugytojo ir sergančiųjų šizofrenija artimųjų bendradarbiavimą. Tyrime dalyvavo 4 artimieji, vyresni nei 18 metų, kurių šeimose yra šizofrenija sergantis asmuo ir 4 psichikos sveikatos slaugytojai. Taikytas interviu metodas. Tyrimo rezultatai. Šizofrenija sergančiųjų artimieji patiria neigiamą aplinkinių požiūrį, turi bendravimo problemų su sveikatos priežiūros specialistais ir su šizofrenija sergančiu šeimos nariu. Psichikos sveikatos slaugytojai šizofrenija sergančiųjų artimiesiems konsultacijų metu dažniausiai rekomenduoja rūpintis savo emocijomis sveikata, stebėti, kad sergantysis tinkamai vartotų jam paskirtus vaistus, moko bendrauti su sergančiuoju, pablogėjus jo sveikatos būklei.

Įvadas

Šizofrenija – tai lėtinė psichikos liga, pasireiškianti mąstymo, suvokimo, valios ir emocijų sutrikimais [1]. Šia liga serga daugiau nei 20 milijonų pasaulio gyventojų, o JAV šizofrenija diagnozuota maždaug 3,5 milijono žmonių [2-3]. Lietuvoje pastaraisiais metais šizofrenija sergančių asmenų skaičius (ligotumas) kito nežymiai: 2010 metais šizofrenija sergančių 11670 asmenų, 2011 metais – 11979, 2012 metais – 12123, 2013 metais – 12269, 2014 metais – 12162, 2015 metais – 11992, 2016 metais – 12234, 2017 metais – 12031, o 2018 metais – 12103 [4]. Šizofrenija dažniausiai suseraga 15-25 metų vyrai ir 23-35 metų moterys [5]. Sergamumas šia liga panašus tarp abiejų lyčių [6]. Šizofrenija sergantys

asmenys labai dažnai patiria stigmatizaciją ir diskriminaciją [7]. Liga paveikia visą artimiausią sergančiojo aplinką, tad šeimos narių stigmatizacija taip pat labai plačiai paplitusi [8]. Atlikto tyrimo Kanadoje rezultatai atskleidė, kad net 50 proc. artimųjų slepia nuo draugų ar kolegų, kad artimoje aplinkoje yra sergantysis šizofrenija [1]. Kito tyrimo rezultatai atskleidė, kad net šiek tiek daugiau nei keturi penktadaliai (83 proc.) šeimos narių, besirūpinančių šizofrenija sergančiu artimuoju, yra patyrę stigmatizaciją dėl artimojo bent vieną kartą [9]. Daugiau nei 1,5 milijono žmonių rūpinasi šizofrenija sergančiais artimaisiais. Beveik pusė (55 proc.) nurodė, kad dėl rūpinimosi šia liga sergančiu artimuoju, jų sveikata ir socialinis gyvenimas buvo stipriai paveikti [10]. Nepriklausomai nuo to, ar sergantysis šizofrenija gyvena su šeima ar ne, šeimoms reikia pagalbos, patarimų, kaip valdyti situaciją, todėl viena iš daugelio psichikos sveikatos slaugytojo pareigų yra šeimos narių, besirūpinančių šizofrenija sergančiu artimuoju, bendradarbiavimas su sveikatos priežiūros specialistais [1].

Darbo tikslas – išanalizuoti psichikos sveikatos slaugytojo ir sergančiųjų šizofrenija artimųjų bendradarbiavimą.

Tyrimo medžiaga ir metodai

Tyrimas buvo vykdomas vienoje Lietuvos ligoninėje, 2019 metų rugsėjo-spalio mėnesiais. Tyrimui atlikti pasirinktas interviu metodas. Tyrime dalyvavo 8 asmenys: 4 artimieji, kurių šeimose yra sergantis šizofrenija ir 4 psichikos sveikatos slaugytojai. Visos tyrimo dalyvės buvo moterys. Interviu metu buvo pateikti 7 klausimai šizofrenija sergančiųjų artimiesiems ir 4 – psichikos sveikatos slaugytojoms. Su visomis tyrimo dalyvėmis buvo susitarta individualiai dėl tinkamo interviu laiko ir dienos. Pokalbis vyko individualiai su kiekvienu asmeniu ramioje aplinkoje, nesant patalpoje kitų žmonių. Visi pokalbiai su tyrimo dalyvėmis buvo įrašyti į diktofoną. Surinkti duomenys buvo transkribuojami ir analizuojami turinio analizės metodu. Siekiant užtikrinti duomenų konfidencialumą, tyrimo dalyvėms buvo suteikti kodai: S1 – pirma slaugytoja, S2 – antra slaugytoja, S3 – tre-

čia slaugytoja, S4 – ketvirta slaugytoja, o sergančiųjų šizofrenija artimiesiems kodai suteikti pagal giminystės ryšį – mama₁, mama₂, sesuo, žmona.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Dauguma respondenčių nurodė, kad rūpindamosi šizofrenija sergančiu artimuoju, patyrė neigiamą aplinkinių požiūrį, kuris pasireiškė kaltinimu, smerkimu, įžeidžiais komentarais (1 lentelė).

Šizofrenija sergančiojo žmona apibūdino savo patirtį: „...*Mano brolis kažkada yra pasakęs man, kad mesk tu tą vyrą, ligonis jis yra, tik bereikalingų problemų prisidarai (...)* Man gaila savo vyro, širdis niekada neleistų palikti žmogų vieną bėdoje...“ Tyrimo dalyvė pabrėžė, kad ir giminaičiai smerkia šeimos narius dėl jų artimojo ligos. Sergančiojo sesuo apibūdino labai panašią situaciją: „...*O net ir tolimesni giminaičiai nesupranta, kaip galima prižiūrėti tokį žmogų, kažkada man tiesiai į akis pasakė, kad dėk į globos namus ir viskas...*“ Respondentė nurodė girdėjusi, kaip kiti žmonės įžeidinėjo jos sergantį brolių. Galima daryti prielaidą, kad aplinkiniai neigiamai vertina ir smerkia tai, kad artimieji patys prižiūri šizofrenija sergantį šeimos narį. Mama₂ nurodė, kad kiti asmenys kaltina visus šeimos narius dėl to, kad jų sergantis artimasis kelia įvairių problemų: „...*dažniausiai kaltina mus, kad nemokame prižiūrėti tokio ligonio, nes problemų pridaro ir panašiai...*“ Visos trys tyrimo dalyvės dėl patiriamo neigiamo aplinkinių žmonių požiūrio jautėsi įskaudintos ir labai išgyveno dėl artimojo ligos. Galima daryti prielaidą, kad aplinkinių kaltinimas, smerkimas bei įžeidūs komentarai lemia šizofrenija sergančių artimųjų blogą emocinę būklę, sukelia kančias.

1 lentelė. Respondenčių patirto neigiamo aplinkinių požiūrio dažnis

Kategorija	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Teiginiai
Patiriamas neigiamas požiūris iš aplinkinių asmenų	Kaltina Smerkia Sako įžeidžius komentarus	3	<i>Mama₂</i> : „...nes iškart įvairūs kaltinimai iš tų žmonių prasideda. Sako, kad mes patys kalti, kad toks sūnus išaugo...“ <i>Žmona</i> : „...bet turbūt skaudžiausia yra, kai net artima giminė pradeda smerkti (...) Tai dėl to ir pasimato iškart toksai žmonių neigiamas nusistatymas prieš tokia liga sergančius...“ <i>Sesuo</i> : „...esu girdėjus, kai mano brolių vadina negražiai, sako išprotėjęs, nenormalus, nesveikas, jam su galva negerai...“

2 lentelė. Respondenčių patirtų bendravimo sunkumų su šizofrenija sergančiu šeimos nariu dažnis

Kategorija	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Teiginiai
Sunkumai bendraujant su sergančiu artimuoju	Sunku susikalbėti Sunku įkalbėti gerti vaistus Sunku suprasti, ką ligonis nori pasakyti	4	<i>Mama₁</i> : „...neaišku, kaip susišnekėti su ja, nes visada jos mintys kažkur kitur...“ <i>Sesuo</i> : „...nežinom svarbiausia, kaip jį įtikinti gerti vaistus...“ <i>Mama₂</i> : „...Nu ir nežinai, kaip kalbėtis toliau su juo...“ <i>Žmona</i> : „...sunku susikalbėti su juo labai (...), nesuprantu kartais, ką jis nori pasakyti, nes šneka visiškai nerišliai...“

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti problemas, kurias patiria šizofrenija sergančių pacientų artimieji. Tyrimo dalyvės nurodė, kad labai sunku bendrauti su šizofrenija sergančiu šeimos nariu (2 lentelė).

Visos 4 respondentės nurodė, kad patiria sunkumų, bendraujamos su šizofrenija sergančiu šeimos nariu. Šizofrenija sergančiojo sesuo sakė, kad: „...*kol jisai sveikas, tai viskas gerai, bet vos tik nustoja gerti vaistus, tiesiog pats nusprendžia, kad aš negerisiu vaistų daugiau, man nereikia ir t.t. ir tada jau prasideda nesąmonės, užėina jam, jo niekad nepagausi, visada bėgs nuo mūsų...*“ Galima vertinti, kad problemos atsiranda tada, kai sergantysis pats nusprendžia daugiau nevertoti jam paskirtų vaistų. Sesuo nežinojo, kaip įtikinti artimajį vartoti vaistus. Mama₁ teigė: „...*Aišku, viskas prasideda, kai vaistų nebeigeria, bandai įkalbinti, kaip nors slapčia įduoti, bet vis tiek nesužiūri visada, o po to tik randi pilna neišgertų tablečių, tai tada pasidaro aišku, kodėl vėl pablogėjo, nu ir neklauso niekad manęs...*“ Mama₂ sakė, kad ji deda labai daug pastangų, kad sūnus visus vaistus vartotų reguliariai, tačiau „...*ateina kartais toks laikas, kai negeria pats savo noru jų...*“ A. Svetini ir kt. (2015) nustatė, kad daugiau nei trečdalis (38 proc.) globėjų kasdien ginčijasi, bandydami savo šeimos narį įtikinti, kad vartotų vaistus, o 50 proc. respondentų nurodė, kad nuolatinis stebėjimas, ar jų sergantis šeimos narys išgėrė visus vaistus, yra didelė našta [12]. Šizofrenija sergančiojo žmona išreiškė baimę dėl nežinojimo, kaip elgtis, pablogėjus artimojo būklei: „...*šita liga labai baisi, nesuprasi, ką jis mato, girdi ar jaučia, kai jam visai blogai pasidaro...*“ Mama₁ taip pat rodo su-

sirūpinimą dukra, kai pablogėja jos būklė: „...*Kai psichozė užėina, tai išvis baisu būna, nesąmonės kalba, nesuskalbam visai abi, atrodo taip gaila jos, bet ir tuo pačiu neramu, nes nežinai, ką ji tuo metu galvoja, ką gali padaryti...*“. Galima daryti prielaidą, kad respondentės jaučia baimę, nes nežino, kaip tinkamai kalbėtis su psichozę išgyvenančiu artimuoju.

Šizofrenija sergančiojo žmona nurodė bendravimo su sveikatos priežiūros specialistais problema. Pasak tyrimo dalyvės, „...*su jais sunku pasikalbėti labai, visada labai užimti, o dar kai kurie net būna paleidžia jį visiškai nepasveikusį į namus ir sako, kad jis turi būti visada toks. Nu, aš esu jo žmona ir tikrai žinau, koks jis būna, kai jam yra viskas gerai, tai ir kyla konfliktai su jais po to...*“. Galima teigti, kad galbūt ne visuomet sveikatos priežiūros specialistai išvėgia sergančių šizofrenija artimųjų lūkesčius. Respondentė pabrėžė, kad trūksta bendradarbiavimo su jais: „...*klausiam, bet taip ir neišvaizduojam, ką jam ten daro, kaip gydo ir panašiai, norėtusi kartais ir pasitarti su jais...*“.

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti, kokias rekomendacijas psichikos sveikatos slaugytojos teikia sergančiųjų artimiesiems. Šis klausimas buvo užduotas ir artimiesiems, ir slaugytojoms. Dvi respondentės (mama₁ ir mama₂) teigė, kad nėra gavusios slaugytojų rekomendacijų.

Daugiau nei pusė respondenčių nurodė, kad viena iš slaugytojų rekomendacijų – stebėti, jog šizofrenija sergantis šeimos narys tinkamai vartotų jam paskirtus vaistus (3 lentelė).

Šizofrenija sergančiojo sesuo interviu metu sakė, kad „...*svarbiausia yra laiku pastebėti, kada pasikeičia brolio elgesys. Tai reiškia, kad jis negeria vaistų...*“. Ga-

lima daryti prielaidą, kad sergančiojo elgesys gali parodyti, ar jis vartoja vaistus, ar ne, todėl labai svarbu laiku pastebėti elgesio pokyčius. Respondentė pažymėjo, kad stebėjimas nepadedą išvengti artimojo ligos remisijos, todėl jai būtų geriau žinoti, kaip įkalbėti artimąjį vartoti vaistus. Keletas (n=3) respondenčių nurodė, kad slaugytojai teikia artimiesiems informaciją apie šizofreniją. Šizofrenija sergančiojo sesuo pasakė, kad slaugytoja, aiškindama apie ligą, patarė pasinaudoti vaizdinėmis priemonėmis: „...*net viena patarė pažiūrėti filmą kažkokį apie sergančius šizofrenija, tik pavadinimo dabar neprisimenu, bet kai aš jį pažiūrėjau, padėjo lengviau suprasti, ką tie sergantys šia liga patiria...*“. Slaugytoja S₂, aiškindama apie ligos simptomus, patarė artimiesiems kuo greičiau kreiptis į sveikatos priežiūros įstaigą, pastebėjus sergančiojo šizofrenija elgesio pokyčius. Slaugytoja S₄ sakė, kad internete esanti informacija yra naudinga: „...*bet dažniausiai jeigu jie nori ką nors sužinoti, pasakau, kad pasiskaitytų internete. Ten yra tikrai labai daug informacijos apie šitą ligą, daug forumų visokių, todėl manau naudingiau, nei pasakojant...*“. S. Sabanciogullari ir H. Tel (2015) atliktame tyrime šeimos nariai nurodė, kad dažniausiai prašo paaiškinti apie vaistų vartojimą ir bendravimą su šizofrenija sergančiais šeimos nariais bei jų pykčio valdymą, o informacijos poreikis apie pačią ligą ar jos simptomus buvo mažas [13]. Mūsų tyrime paaiškėjo, kad slaugytojai moko šizofrenija sergančiųjų artimuosius bendrauti, pablogėjus sergančiojo būklei (4 lentelė).

Sergančiojo sesuo ir žmona pabrėžė, kad slaugytojai rekomenduoja ramiai kalbėtis su haliucinacijas, psichozę patiriančiu šeimos nariu, jam neprieštarauti ir nesitycioti iš jo. Slaugytoja S₂ pritarė šioms respondentėms, nurodydama, kad artimiesiems labai svarbu saugoti save ir, esant agresyviai šeimos nario elgesiui, neprieštarauti.

3 lentelė. Slaugytojų rekomendacijos stebėti paskirtų vaistų vartojimą, dažnis

Kategorija	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Teiginiai
Stebėti, kad šizofrenija sergantis šeimos narys tinkamai vartotų jam paskirtus vaistus	Vaistų vartojimo reguliarumas	5	<i>Sesuo:</i> „...kad pats svarbiausias dalykas yra vaistų vartojimas. Svarbu, kad reguliariai ir pagal gydytojo nurodymus gertų juos...“ <i>Žmona:</i> „...pasako, kad labai svarbu gerti vaistus...“ <i>S₁:</i> „...Nu, šiaip pagrįdė sakom, kad svarbiausias dalykas yra stebėti, ar vartoja vaistus...“ <i>S₂:</i> „...paaiškinam apie vaistų vartojimo svarbą, sakom, kad būtina stebėti, ar reguliariai vartoja vaistus...“ <i>S₄:</i> „...Vaistų gėrimas turbūt yra svarbiausias sergantiems, tai paaiškinu artimiems, kad žiūrėtų, ar geria...“

4 lentelė. Artimųjų mokymo bendrauti su sergančiuoju, pablogėjus jo būklei, dažnis

Kategorija	Subkategorijos	Teiginių skaičius	Teiginiai
Mokymas bendrauti su sergančiu šizofrenija šeimos nariu, pablogėjus jo būklei	Rekomenduoja ramiai kalbėtis su artimuoju Neprieštarauti Nesitycioti	3	<i>Sesuo:</i> „...Pasakė, kaip bendrauti, kai jis haliucinacijas visokias patiria, kad geriau reikia neprieštarauti, ramiai kalbėtis...“ <i>Žmona:</i> „...Mokina, kaip elgtis su žmogum psichozės metu, kad jokiū būdu nesitycioti iš jo, geriau ramiai pasiklausyti, ką kalba, nesipriešinti ir panašiai...“ <i>S₁:</i> „...Pamokinu juos kaip elgtis, kai pablogėja būklė, haliucinacijos ar agresyvus būna, kad jam nesipriešintų, neprieštarautų, kad save saugotų...“

Tyrimo dalyvės išskyrė dar vieną slaugytojų rekomendaciją artimiesiems – rūpintis savo emocine sveikata. Slaugytoja S₁ nurodė, kad šizofrenija sergančiųjų artimuosius ragina nebijoti kreiptis pagalbos į psichologus, nes tai gali padėti ir patiems geriau jaustis, ir pagerinti santykius su kitais šeimos nariais: „...*Paaiškinam, kad svarbu, kad ir šeimoj santykiai palaikantys būtų ir panašiai, nes lengviau visiems rūpintis tokia liga sergančiu žmogum, kai yra palaikymas...*“. Galima pažymėti, kad geri visų šeimos narių santykiai palengvina rūpinimąsi šizofrenija sergančiu artimuoju. Slaugytoja S₃ paaiškina, „...*kad labai svarbu prižiūrėti ir save, rūpintis ir savo emocine būkle, nes kai šeimos nariai geriau jaučiasi, automatiškai šeimoje yra geresni tarpusavio santykiai tiek su sergančiu šizofrenija, tiek su kitais šeimos nariais...*“. Galima teigti, kad gera emocinė sveikata gerina šeimos tarpusavio santykius, todėl, pasak respondentės, labai svarbu išmokyti skirti laiko sau ir pailsėti nuo nuolatinės artimojo priežiūros.

Išvados

1. Sergančiųjų šizofrenija artimieji patiria neigiamą aplinkinių požiūrį ir vengimą, turi bendravimo problemų su sveikatos priežiūros specialistais ir sergančiuoju šeimos nariu.

2. Psichikos sveikatos slaugytojai konsultacijų sergančiųjų šizofrenija artimiesiems metu dažniausiai rekomenduoja rūpintis savo emocine sveikata, stebėti, kad sergantis šeimos narys tinkamai vartotų paskirtus vaistus, moko bendrauti, pablogėjus sergančiojo sveikatos būklei.

Literatūra

- Kaakinen JR, Coehlo DP, Steele R, Tabacco A, Hanson SMH. Family health care nursing: theory, practice, and research (5th ed.). Philadelphia, PA: F. A. Davis 2015. ISBN 978-0-8036-3921-8.
- Maiocco S, Shelley E, Salmond S, Jewell ST, Caldwell B, Lieggi M. Experiences of stigma among family members of persons living with schizophrenia: a systematic review protocol. JBI Database System Rev Implement Rep 2017;15(6):1575-1584. <https://doi.org/10.11124/JBISRIR-2016-003150>
- World Health Organization. Schizophrenia. 2018. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/schizophrenia>
- Higienos institutas. Sergančių asmenų skaičius pagal diagnozių grupes. 2019. https://stat.hi.lt/default.aspx?report_id=237
- Li R, Ma X, Wang G, Yang J, Wang C. Why sex differences in schizophrenia? J Transl Neurosci (Beijing) 2016;1(1):37-42.
- National institute of mental health. Schizophrenia 2018. <https://www.nimh.nih.gov/health/statistics/schizophrenia.shtml>
- Allerby K, Sameby B, Brain C, Joas E, Quinlan P, Sjostrom N, Burns T, Waern M. Stigma and burden among relatives of persons with schizophrenia: results from the Swedish COAST study. Psychiatr Serv 2015;66(10):1020-1026. <https://doi.org/10.1176/appi.ps.201400405>
- Skubiejūtė G., Bukelskis L., Petružytė D. Šizofrenija sergančiųjų artimųjų santykių pokyčiai ir stigmatizacijos patirtis pirminiajame socialiniame tinkle. Tiltai, 2017;77(2):73-88. <https://doi.org/10.15181/tbb.v77i2.1604>
- Koschorke M, Padmavati R, Kumar S, Cohen A, Weiss HA, Chatterjee S, Pereira J, Naik S, John S, Dabholkar H, Balaji M, Chavan A, Varghese M, Thara R, Patel V, Thornicroft G. Experiences of stigma and discrimination faced by family caregivers of people with schizophrenia in India. Soc Sci Med 2017;178:66-77. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.01.061>
- Wright KM, Mckeown M. Essentials of mental health nursing. SAGE Publications (London). 2018. ISBN 978-1-5264-4716-6.
- Yu Y, Liu Z, Tang B, Zhao M, Liu X, Xiao S. Reported family burden of schizophrenia patients in rural China. PloS One 2017;12(6):1-18. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0179425>
- Svettini A, Johnson B, Dip CM, Saunders J, Jones K, Silk S, Hargarter L, Schreiner A. Schizophrenia through the carers' eyes: results of a European cross-sectional survey. J Psych Mental Health Nurs 2015;22(7):472-483. <https://doi.org/10.1111/jpm.12209>
- Sabanciogullari S, Tel H. Information needs, care difficulties, and coping strategies in families of people with mental illness. Neurosci (Riyadh) 2015;20(2):145-152. <https://doi.org/10.17712/nsj.2015.2.20140713>

COLLABORATION BETWEEN A MENTAL HEALTH NURSE AND RELATIVES OF PATIENTS WITH SCHIZOPHRENIA: A QUALITATIVE STUDY

A. Grinkevičiūtė, A. Jakavonytė-Akstinienė

Keywords: nurses, schizophrenia, relatives, collaboration.

Summary

More than 20 million people in the world suffer from schizophrenia. Many people diagnosed with schizophrenia live or maintain close ties with their family members, such as parents, brothers, sisters or children. The family members of patients with schizophrenia play a key role in the care of the sick, which makes many of them in situations where the aggression of the sick and self-harm occurs. The purpose of the study is to analyse the cooperation between the mental health nurse and relatives of patients with schizophrenia. The study involved 4 relatives of patients with schizophrenia and 4 mental health nurses. An interview method was used.

Conclusions. Relatives of patients with schizophrenia face negative attitude from the surrounding people and their evasion, problems in communicating with health professionals and difficulties in communicating. Mental health nurses to family members of patients with schizophrenia are usually recommended to take care of their emotional health, to monitor the proper use of the medicine used by schizophrenia. Mental health nurses also teach how to communicate with patient with schizophrenia when their health condition are worsens.

Correspondence to: a.jakavonyte-akstinienė@spf.viko.lt